

ISAJON SULTON IJODIDA ONA OBRAZINING TASVIRI

Isabayeva Gulxayo Farxod qizi

Toshkent amaliy fanlar universiteti katta o'qituvchisi, PhD

E-mail: gulhayoisabayeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Isajon Sulton ijodida ona obrazining ahamiyati, o'rnini o'rganilgan. Yozuvchi hikoya va qissalaridagi ona obrazlari tahlilga tortilgan. Yozuvchi asarlaridan parchalar tahlilga olinib uning uslubi, mahorati tadqiq etilgan. Adabiyotshunoslarning tomonidan Isajon Sulton ijodiga bildirilgan fikrlar o'rganildi.

Kalit so'zlar: Yozuvchi, ona, obraz, ramziy, bosh qahramon, hikoya, qissa, psixologizm, uslub.

Har bir yozuvchi ijodiy takomiliga nazar tashlar ekanmiz, adabiy mahorat va o'zgarishlar hajmi, obrazlar takomili asardan asarga ko'chgani sari badiiy takomillashib, mukammallashib borishini kuzatamiz. Chunki turli xil ijodiy tajribalar va badiiy mushohadalar muallif tajribalarini boyitadi hamda rivojlantiradi. Biz ushbu takomillashuvni Isajon Sulton ijodidagi ona obrazi misolida kuzatdik.

Isajon Sulton asarlarida o'zlikni anglash yo'lidagi turfa xil holatlarni ramziy, majoziy tasvirlaydi. Adib ijodi mavzu nuqtai nazaridan ham, badiiy tasvir tamoyillari jihatidan ham biror qolipga solinmagan. Yozuvchi asarlarida bosh qahramonni dunyodagi barcha yaratilgan bilan, jumladan, turli tuman qushlar, hashoratlar, o'simliklar, gullar, o't-o'lanlar, ariqda oqayotgan suvlar bilan suhbatlashtiradi. Alloh yaratgan har bir tiriklikda jon bor ular bilan inson hayoti doimo bog'liqlikda, aloqada degan fikrni beradi. Isajon Sulton ijodi haqida adabiyotshunos olim Umarali Normatov shunday deydi: "Qahramonlar qismati, shaxsiyati, ruhiyati tasviri tahlilidan ko'pdan-ko'p ramziy-simvolik ishoralar, shtrixlar, kinoya-kesatlar yana qandaydir sirli jihatlarga duch kelib xayolga tolasiz, ularning mag'zini chaqishga urinasiz"⁸³. Darhaqiqat, adib asarlarida hayot haqida falsafiy fikrlar yuritadi va kitobxonga obrzalar orqali ushbu fikrlarni ulashadi. Isajon Sulton ijodida ayol, ona obrazi yaratilgan asarlar salmoqli. Adib asarlarida tez-tez ona obraziga murojaat qiladi. Shunday asarlari sirasiga "Men, onam va o'rta yer dengizi", "Bibi Salima" hikoyalari, "Onaizorim" qissasi kabilar kiradi.

"Men, onam va o'rta yer dengizi" hikoyasi chuqur psixologizm va drammatizmga boy bo'lib, yozuvchi hikoya qahramoni onani keksalik gashtini surib, hayot falsafasini farzandlariga nevaralariga o'qitayotgan, fikrlari ma'noli, teran, o'zbek onasi haqida so'z yuritadi. Asardagi kuchli lirizm uning oson o'qilishiga imkon beradi. Hikoya boshidan oxirigacha ona bolaning dialogi asosiga qurilgan bo'lib, rivoya subetki yozuvchi o'g'ildir. Hikoyadagi ba'zi o'rinlarda onaning soddaligi, kamtarinligi, ba'zi o'rinlarda esa, o'zga inson mehnatini qadrlashi, kuzatuvchanligi, isrofni yomon ko'rishi kabi xislatlar ifodalanadi. Ona tilidan aytilgan "aylanib ketay", "uyat bo'ladi", "iymandim" kabi so'zlar o'zbek onasining lug'atidagi so'zlardir. Qissa qahramoni onaizorga boshqa farzandlari, yaqinlari hattoki, qo'shnilarisiz go'zal dengiz, bahaybat yaproqli palmalar, ko'ngilochar maskanlar, turli xil noz-u ne'matlar, insonni hayratga soladigan ajib

⁸³ Normatov U. Umidbaxsh tamoyillar. Risola. – T., "Ma'naviyat", 2000. – 65-b

manzaralar ham tatimaydi, ularsiz bu go'zallikdan bahramand bo'lishga ham iymnadi. Adib onalarga xos hech yerda aytilgan, sezilmas lekin juda go'zal xislatlarni mohirona tasvirlaydi.

Isajon Sultonning yana bir hikoyasi ya'ni "Bibi Salima" hikoyasida ona obrazi bosh qahramon obraz hisoblanadi. Hikoya qahramoni "Bibi Salima" o'zgalar g'amiga ham sherik bo'luvchi, ularga yordam qo'lini cho'zadigan inson, iffatli, or-nomusli, itoatkor ayol, to'g'rilik, halol mehnat bilan turmush o'rtog'iga yelkadosh bo'lib to'rt o'g'il farzandni ulg'aytirayotgan, tarbiyalayotgan ona timsolida gavdalanadi. Muallif ona ichki dunyosini yaratar ekan, Bibi Salimaning samimiyligi, qalbi pokligini qahramonning monologlari orqali ochib beradi. Eri betob bo'lib yotib qolib ro'zg'oridan baraka ko'tariladi, oradan biror hafta o'tib-o'tmay, ro'zg'oridagi narsalarning tagi ko'rinib qoladi. Onaizor oilasining boshiga tushgan bunday sinovli kunlarda o'zini o'ylamaydi, "Nima qilay, monovi jo'jiqlarimning ko'ziga qarolmayapman"⁸⁴, - deya o'zini farzandlar oldida aybdor his etadi. Qiyinchilik kunlarida chin ishonch bilan: "Ey bori xudoyo, erimga shifo ber, ro'zg'oringa baraka ato et. Axir hammasi o'zingni ixtiyoringda-ku? Esimni taniganimdan beri seni tilimdan qo'ymayman, bir bechora bandangni shunaqa xor-zor qilib, bolalarini mo'tiratib qo'yaverasanmi?..."⁸⁵, - deya Allohga nola qiladi. So'ngra, "Yo tavba, o'zing kechirgin", - deb aytadi. Muallif ko'p o'rinlarda qahramon ichki monologlari orqali ayol ruhiyatini uning mustahkam e'tiqod egasi ekanligini ochib bergan.

Isajon Sultonning "Xun" hikoyasi Tangritog' etagida yashovchi Erxon chol va Oyto'ldi kampir haqida yozilgan. Qissada Oyto'ldi mard, jasur, qasoskor ayol sifatida gavdalaniriladi. Oyto'ldi dushmanlari qo'lida o'lgan reining qasosini olish uchun dushman farzandini o'n olti yil boqib katta qiladi. Ich-ichidan uni o'ldirishni istamasada qasos o'ti sabab boqib olingan dushman farzandiga zarar yetkazadi. Oyto'ldi hamma haqiqatlarni aytgandan so'ng o'zi Xanzular avlodidan bo'lsada, xunlar tarbiyasini olgan oriyati kuchli yigit men xun bo'lib tug'ilganman, xun bo'lib o'laman deya o'z joniga qasd qiladi. Qissada ayol, ona ruhiyati muallif hikoyachi tomonidan ochib berilgan.

Yozuvchi ona obrazini batafsilroq yoritgan asari bu onaizorim qissasidir. Muallif qissasida uch avlod onalari haqida so'z yuritadi. Ona qaysi zamonda, qaysi davrda, necha yoshda, qanday ko'rinishda bo'lmasin, ularning o'y-xayollaridagi, farzand tarbiyasidagi, uy-ro'zg'or ishlarini bajarishdagi o'xshashlikni tasvirlaydi. Ushbu qissa haqida adabiyotshunos olim Tohir Shermurodov shunday deydi: "Jahon so'z san'atida onalar vasfi, onalik sha'ni, ayol haq-huquqi va muammolariga bag'ishlanib bitilgan, qadr topgan, maqtalغان asarlar oz emas, Isajon Sulton qissasi asl onaizorlikning shakllanishi va shakllantirilishidek og'ir, zahmatli voqeiy-ilohiy tadbir, qonuniyatini islomiy yo'lda sobit milliy turmush tarzi asosida, iymoniy ko'rsatmalar taslim poetik tafakkur bilan ijod etilgan o'ziga xos badiiy namunadir. "Onaizorim" faqat mangu mavzuning yangi, eng ulug'vor tomoni haqidaligi, adabiy-estetik yondashuvining iymonligi bilangina emas, boshqa qator fazilatlariga ko'ra ham bugungi o'zbek nasrining ko'rkam yangiligidir"⁸⁶. Darhaqiqat, yozuvchi azaliy va qadimiy mavzuga yangicha yondoshadi, qissada ona obrazi bilan birgalikda hayot shiddati ham tasvirlanadi.

Adabiyotshunos olim Ulug'bek Hamdamov "Onaizorim" qissasi hamda qissadagi ona obrazi haqida quyidagi fikrlarni aytadi: "Ona o'zbek adabiyotida ko'p ishlangan mavzulardan hisoblanadi. Lekin Isajon Sulton ijodidagi ona obrazi mavjudlari bilan ko'p jihatdan farq qiladi. Avvalo, asarning borliq komponentlari: detallar, qahramonlar, asar syujeti, badiiy priyomlar – hamma-

⁸⁴ Султон И. Ҳазрати Хизр изидан. – Т.: Ф. Ғулом номидаги нашрёт-матбаа ижодий уйи, 2018.

⁸⁵ Султон И. Ҳазрати Хизр изидан. – Т.: Ф. Ғулом номидаги нашрёт-матбаа ижодий уйи, 2018.

⁸⁶ Shermurodov T. Mangu onaizorlik talqini. Yetuklik jozibasi. – Toshkent: turon zamin ziyo, 2017. – B . 144

hammasi boshdan oyoq shu obraz talqini atrofida jipslashadi. Qolaversa, yozuvchi ona obrazini qiziqarli va ta'sirli syujet orqali gavdalantrishni maqsad qilmaydi, aksincha, asar voqeligi yodlarga mixlanib qoladigan darajada yorqin emas, qissada aksariyat sharqlik onalarning boshidan o'tadigan turmush tarzi tasviri bor. Lekin bu yerda boshqa narsa ham bor – nuqtayi nazar, roviyning nuqtayi nazari. Ta'bir joiz esa, butun boshli asar mazmun mohiyati yozuvchining ona siymosiga qaratilgan muhabbatiga yo'g'rilgan nuqtayi nazar vositasida ochiladiki, bu jihati bilan qissa, masalan, O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" qissasidan farqlanib turadi. "Dunyoning ishlari" da ham ona obrazi markaziy qahramon. Lekin o'g'il u yerda ona obrazidan kam ro'l o'ynamaydi. O'quvchining e'tibori nafaqat onaga, balki o'g'ilning hayot tarziga, onasi haqidagi tashvish va iztiroblariga, armonlariga sochiladi. "Onaizorimda esa, diqqat e'tibor, asosan Ra'noga, yani onaga qaratiladi"⁸⁷. Darhaqiqat, qissada rivoya III shaxs tilidan hikoya qilingani holda muallif e'tiborini bosh qahramon xarakteriga xos yaxshi –yomon xislatlarni birdek ochishga qaratgan va buni uddalagan.

Xulosa qilib aytganda, Isajon Sulton ijodida ona obrazining badiiy talqinlarini kuzatar ekanmiz, ijodkor onalarni hayot, borliq, tabiat va tabiatdagi barcha tirikliklar bilan uzviy bog'liqlikda tasvirlaydi. Ona tabiatdagi yaratuvchanlikni onadagi yaratuvchanlikka qiyoslaydi. Turli xil janrdagi asarlarida ona obrazi turlicha bo'lsada, ular imon-e'tiqodli, mehnatkash, mehribon, doimo oilasi va farzandlari tashvishlari bilan yashaydigan sadoqatli, farzand tarbiyasida ahamiyati yuqori va ularni katta hayotga tayyorlovchi onalar sifatida tasvirlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Normatov U. Umidbaxsh tamoyillar. Risola. – T., "Ma'naviyat", 2000.
2. Shermurodov T. Mangu onaizorlik talqini. Yetuklik jozibasi. – Toshkent: turon zamin ziyo, 2017.
3. Ulug'bek Hamdamov. Yangi O'zbekiston gazetasi. Ta'rifi – adib, unvoni – inson bo'lgan yozuvchi ijodi.
4. Султон И. Ҳазрати Хизр изидан. – Т.: Ф. Фулом номидаги нашрёт-матбаа ижодий уйи, 2018.
5. Султон И. Боғи Эрам. –Т.: Шарқ, 2015

⁸⁷ Ulug'bek Hamdamov. Yangi O'zbekiston gazetasi. Ta'rifi – adib, unvoni – inson bo'lgan yozuvchi ijodi. Maqola.